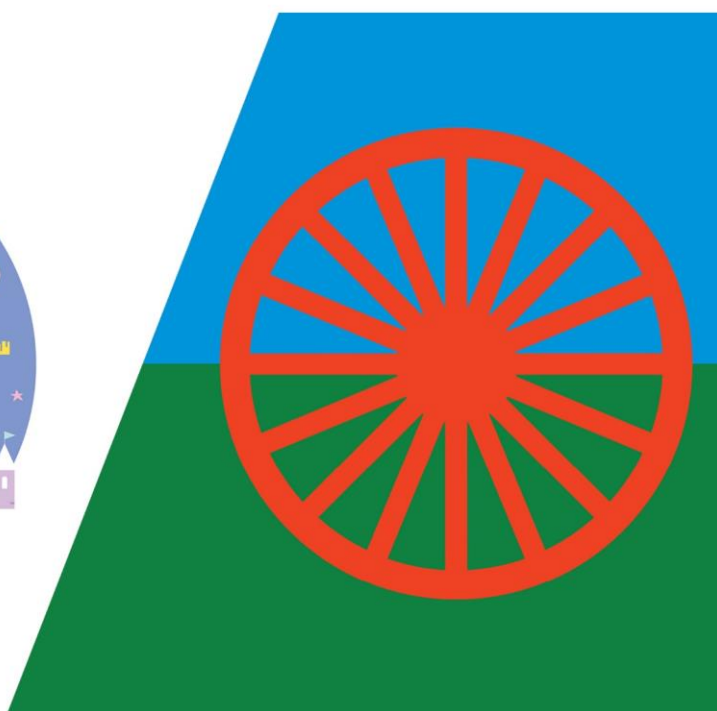


Tala, läsa och skriva på romani

LÄROMEDEL I ROMSKA FÖR ÅRSKURS 4-6



Dialekten polsk romani

Irén Horvatne & Teresa Kwiatkowski

Tala, läsa, skriva på romani

LÄROMEDEL I ROMSKA

FÖR ÅRSKURS 4-6

Dialekten polsk romani

Irén Horvatne

Teresa Kwiatkowski

© 2020 Irén Horvatne och Teresa Kwiatkowski, Malmö Romska Idécenter
Materialet är framtaget med stöd från Institutet för språk och folkminnen

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF från Institutet för språk och folkminnens hemsida: <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/minoritetsprak/laromedel-i-nationella-minoritetsprak.html>

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	4
---------------	---

Kapitel

1. Jag och min familj	5
2. Räkneord, grundtal och ordningstal	10
3. Färger	14
4. Veckodagar, månader och årstider	19
5. Högtider	31
6. Hemmet	40
7. Kroppen	48
8. Hälsa	52
9. Mat	57
10. Fritidsaktiviteter	62
Grammatik	67

OPISO SO ISI DRE MAŠKIRAL

Lav pe rozdžialo	4
-------------------------	---

Kapitli

1. Me i miri familja	5
2. Ginipnaskro lav, fundamentalno numero i kolejnošč numerosti	10
3. Kolori	14
4. Kurkeskre divesa, čhona, i beršeskre čiri	19
5. Bare divesa	31
6. Kher	40
7. Čalo	48
8. Sastipen	52
9. Haben	57
10. Volne čiroskre aktiviteti	62
Gramatika	67

Förord

Tala, läsa och skriva på romani. Materialet är tänkt för romska elever i åk 4–6, som har grundläggande kunskaper i romani.

Materialet ska kunna användas som underlag för samtal, diskussion, läsning och skrivning. I materialet ska ingå olika tema med elevnära texter, övningar- och arbetsuppgifter, samt grundläggande regler för språkriktighet. Tonvikten i materialet är att skapa produktiva aktiviteter för att utveckla elevernas tal- och skriftspråk, så att de får tilltro till sin språkliga förmåga att använda romani. De ges därmed ett medel för att uttrycka sig i olika situationer och i olika sammanhang samt för att skapa grund för vidare utbildning. Materialet innehåller hörförståelse, läsförståelse, muntlig interaktion samt skriftlig produktion av texter i olika genrer.

Med tanke på digitaliseringen i skolorna är det tänkt att materialet ska finnas i digital form för att bli tillgängligt både för lärare och elever. Det ska också gå att skriva ut det för användning i klassrummet.

Vårt material är utarbetat enligt kursplanen i romani chib modersmål, där ämnets viktigaste punkter språk och kultur tydligt lyfts fram. Undervisningen ska stödja elevernas identitetsutveckling i nära samspel med deras språk- och kunskapsutveckling.

Kursplanen i romani chib ligger till grund för skapandet av vårt material. Enligt kunskapskraven ska eleverna kunna formulera sig i tal och skrift, genom att använda sitt modersmål som ett medel för sin språkutveckling och sitt lärande. ”Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla flerspråkighet, sin förståelse av omvärlden och sin identitet.”

I materialet ska eleverna få möjlighet att reflektera över traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas, i jämförelse med svenska förhållanden.

Vi kommer att sträva efter att nå de fyra F:n i en förmåga d.v.s. Fakta – veta, Förståelse – varför, tolkning, Färdighet – veta hur, Förtrogenhet – veta när. Detta ska åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av innehåll och arbetsformer, ett lärande och en utveckling där olika kunskapsformer är delar av en helhet – en förmåga.

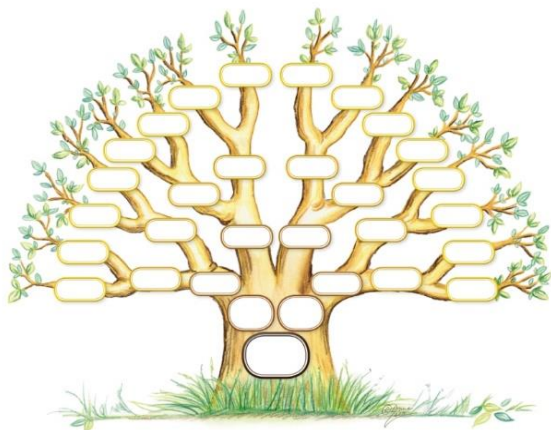
Romska språket

Romani chib är ett språk utan egen nation. Romani chib är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk och hör till den indoariska språkgrenen. Romani chib är besläktat med sanskrit från Indien. Språket har ett flertal olika dialekter. Romska alfabetet antogs i samband med den första internationella romska konferensen i London 1971.

Romska alfabetet: A, B, C, Č, ČH, D, DŽ, E, F, G, H, I, J, K, KH, L, LJ, M, N, NJ, O, P, PH, R, S, Š, T, TH, U, V, X, Z, Ž.

1. JAG OCH MIN FAMILJ / ME I MIRI FAMILJA

I det här kapitlet kommer vi att arbeta med förmågan att läsa, skriva, tala och samtala om familjen och dess familjemedlemmar. Familjen har stor betydelse för varje familjemedlem. Den romska familjen omfattar förutom mamma, pappa och barn även andra familjemedlemmar som kusiner, mostrar, fastrar, farbröder och morbröder och i allra högsta grad far- och morföräldrar. En familj kan alltså bestå av många medlemmar. Ett familjeträd kan se ut så här:



Min familj

Jag bor i ett hus tillsammans med min mamma och pappa, min bror och min syster, berättar Lena. Hos oss bor också min farfar och farmor. I huset bredvid bor min kompis Peter. I hans familj bor många tillsammans: mamma och pappa, farmor och farfar, Peters farbror och faster och Peters kusiner Andreas, Emilia och Alexander. Kusinerna har jätteroligt tillsammans!

Miri familja

Me bešav dre jek kher mire dasa i dadesa, mire pšalesa i mire pheniasa, ophenel Lena. Jamenca teš bešel miro papu i mamni. Te kher paš jamendi isi beštlo miro kolega Peter. Dre leskri familja isi beštle but džene khetane: daj i dat, mamni i papu, Peteroskro kak i bibi i Peteroskre kuzini Andreas, Emilia i Alexander. Kuzinenge isi bardžo mišto khetanes!

1. Berätta om din familj!

1. Ophen pal tiri familja!

Dikt om mig

Jag heter Laura.
Jag är 10 år.
Min syster heter Angelina.
Min bror heter Marcello.
Jag bor i Malmö.
Jag går i Sofias skolan.
Jag går i fjärde klass.
Jag tycker om att skriva och rita.
Jag tycker om att leka.
Jag tycker om att simma.
Jag tycker om fiskar.
Jag tycker om hundar.
Jag tycker mest om hästar.

Dikta på mandli

Me kharav man Laura.
Mange isi 10 berš.
Miri phen pes kharel Angelina.
Miro pšal pes kharel Marcello.
Me bešav dre Malmö.
Me phirav dre Sofias skola.
Me phirav dre štarto klasa.
Me kamav te pisinel i te makhel.
Me kamav te bavnav man.
Me kamav te plivinel.
Me kamav mačhen.
Me kamav džuklen.
Me kamav naj fedir grajen.

2. Presentation

Jag heter _____.

Jag är _____ år.

Jag bor i _____.

Jag kommer från _____.

2. Prezentacia

Me man kharav _____.

Mange isi _____ berš.

Me som beštlo dre _____.

Me javav dale themesti _____.

3. Jobba med en kamrat

Svara på frågorna.

Vad heter du? _____

Hur gammal är du? _____

Varifrån kommer du? _____

3. Ker dava tire kolegasa

Odphen pe pitani.

Sir tut khares? _____

Kici isi tuke berš? _____

Kaj bešes? _____

Karik javes tu? _____

4. Skriv in familjemedlemmarna i luckorna

moster/faster man	mormor/farmor fru	kusin morfar/farfar	morbror/farbror
----------------------	----------------------	------------------------	-----------------

Pappa är min mammas _____ och min mamma är hans _____.

Min pappas mor är min _____ och pappas far är min _____.

Pappas bror är min _____ och mammas bror är min _____.

Hans dotter är min _____.

Mammas syster är min _____ och pappas syster är min _____.

Hennes son är min _____.

4. Vpsin kon isi dre tiri familja dre do pusta šteti

bibi	mamni	kuzino/kuzinka	kak	rom	romni	papu
------	-------	----------------	-----	-----	-------	------

Miro dad isi mire dakro _____, a miri daj isi leskri _____.

Mire dadeskri daj isi miri _____, a mire dadeskro dad isi miro _____.

Dadeskro pšal isi miro albo mire dakro pšal isi miro _____.

Leski čhaj isi miri _____.

Mire dakri phen isi miri albo mire dadeskri phen isi miri _____.

Lakro čhavo isi miro _____.

5. Svara med ja eller nej

Ja

Nej

Är din mammas syster din moster?

Är din pappas bror din farfar?

Är din fasters son din bror?

Är din pappas mamma din farmor?

Är din mosters barn dina kusiner?

Är din farbror din mammas bror?

5. Odphen pe pitani jo albo na

Jo

Na

—
Tire dakri phen isi tiri bibi?

Tire daeskro pšal isi tiro papu?

Tire bibiakro čhavo isi tiro pšal?

Tire daeskri daj isi tiri mamni?

Tire bibiakre čhavore isi tire kuzini?

Tiro kak isi tire dakro pšal?

6. Skriv en dikt om dig själv på romani

6. Napisin jek dikta pal tuti pe romanesh

Ord – Lava

barn – čavoro	heter – kharel pes
barnbarn – vnuko	kusin – kuzino/kuzinka
barndom – čavoritko džipen	liv – džipen
bror – pšal	make – rom
dikt – dikta	presentation – prezentacia
familj – familja	svåger – švagro
familjetråd – familjakro ruk	svågerska – bratova
far – dat	svärfar – teščo
farbror/morbror – kak	svärmor– teščova
farfar/morfar – papu	syster – phen
farmor/mormor – mani	ung – terno (m), terni (f)
framtid – anglunimo	ungdom – terne
fru – romni	vuxenliv – doroslo džipen
födelse – javel pe sveto	vän – kolega
gammal – phuro (m)/phuri (f)	ålder – berša

Grammatik

Pronomen är ord man använder istället för namn på en person, sak, djur eller växt.

Personliga pronomen

jag – me
du – tu
han – jof
hon – joj
vi – jame
ni – tume
de – jone

Possessiva pronomen

min, mitt, mina – miro, mire
din, ditt, dina – tiro, tire
hans, sin, sitt, sina – leskro, leskri, leskre
hennes, sin, sitt, sina – lakro, lakre, lake
vår, vårt, våra – jamaro, jamare
er, ert, era – tumaro, tumare
deras – lengro

2. RÄKNEORD / GINIPNAKRO LAV

Räkneord: grundtal och ordningstal

Räkneord delas in i grundtal och ordningstal.

Grundtal är ord siffrorna, t.ex. ett, två eller femhundra. Grundtalet svarar på frågan *Hur många finns det?*

Ordningstal är ord som visar i vilken ordning något kommer. Ordningstalen svarar på frågan *I vilken ordning kommer något?*

Man skriver ordningstal med siffror följda av kolon och den sista bokstaven i ordningstalet, t.ex. första: 1:a, andra: 2:a, tredje: 3:e osv.

Ginipnaskro lav fundamentalno numero i kolejnošč numerosti

Ginipnaskro lav isi rozdželono dre fundamentalno numero i kolejnošč numerosti.

Fundamentalno lav isi lava numerendi, na pšiklad jek, duj albo panč šel.
Fundamentalno numero odphenel pe pitanio *Kici dova isi?*

Kolejnošč numerosti isi lava kaj sikaven te savi kolejnošč variso javel. Kolejnošč numerosti odphenel pe pitanio *Dre savi kolejnošč javel variso?*

Pisinel pes kolejnošč numerosti cifrenca pal dova čhuves duj kropki i do ostatnio litera dre kolejnošč numerosti, na pšiklad: jekto 1:to, dujto: 2: to, trito: 3: to i adža duredir.



Siffror Numeri



Räkneord/Grundtal Ginipnastre cifri/ Fundamentalna

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- ett två tre fyra fem sex sju åtta nio tio
- jek duj trin štar panč šof efa ohto enja deš



Ordningstal kolejnošč numerosti

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- första andra tredje fjärde femte sjätte sjunde åttonde nionde tionde
- jekto dujto trito štarto pančto šofto eftato ohtoto enjato dešto

1. Fyll i tabellen!
1.Vpisin dre tabela!

Svenska

Romani

RÄKNEORD			GINIPNASKRE NUMERI	
Siffror	Grundtal	Ordningstal	Fundamentalna numeri	Kolejnošč numerendi
1	ett	första		
2	två	andra		
	tre	tredje		
	fyra	fjärde		
	fem	femte		
	sex	sjätte		
	sju	sjunde		
	åtta	åttonde		
	nio	nionde		
	tio	tionde		
	elva	elfte		
	tolv	tolfte		
	tretton	trettonde		
	fjorton	fjortonde		
	femton	femtonde		
	sexton	sextonde		
	sjutton	sjuttonde		
	arton	artonde		
	nitton	nittonde		
	tjugo	tjugonde		

2. Skriv fem meningar med olika grundtal

2. Napisin panč zdani ružne fundamentalne numerenca

3. Skriv fem meningar med olika ordningstal

3. Napisin panč zdani ginipnake numerenca

4. Skriv fyra grundtal med siffror och bokstäver. Du väljer själv

4. Napisin štar fundamentalne numerenca i literenca zdani. Tu vikendes korkoro.

5. Skriv alla ordningstal från 1–10 både med siffror och med bokstäver, ett tal på varje rad

5. Napisin kolejnośc numerendi od 1–10 cifrenca i literenca, každo lidžba pe linia

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3. FÄRGER / KOLORI



**BLÅ
NIEBIESKO**



**GUL
ŽULTO**



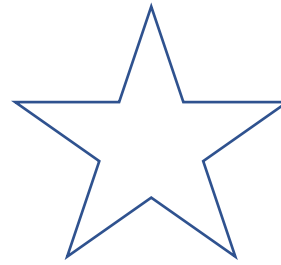
**RÖD
LOLO**



**GRÖN
ŽELONO**



**SVART
KALO**



**VIT
PARNO**

1. Placera in sakerna i rätt spalt

1. Učhuv da žeči dre lači kolumna

sol kham	löv liščo	citron citrina	jordgubbe truskavka	kyckling bašno	körsbär čerešnia
snö if	gurka ogurko	lingon boruvka	tand dant	gran hoinka	gräs čar
persilja pietruška	moln hmuri	salt lont	banan banano	jord phuv	kol vangar

BLÅ NIEBIESKO	GULT ŽULTO	RÖTT LOLO	GRÖNT ŽELONO	SVART KALO	VIT PARNO

2. Rita och måla i rutorna, du väljer själv hur många och vad du vill rita
2. Risin i mak dre kvadrati variso do kolorosa kaj isi opre

GRÖN
ŽELONO



BLÅ
NIEBIESKO



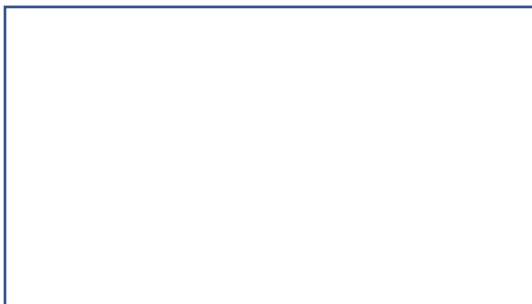
GUL
ŽULTO



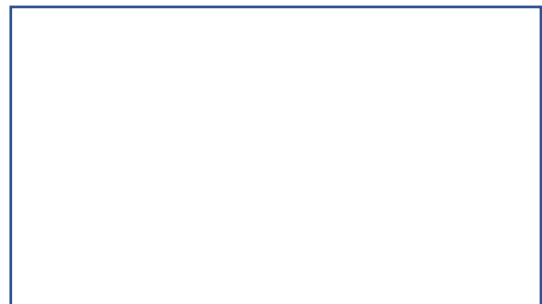
SVART
KALO



RÖD
LOLO



VIT
PARNO



3. Fyll i meningen med den färg som passar in!

Romska flaggan är _____, _____, och _____.

En banan är _____.

Bladen är _____ på sommaren.

Jordgubbar är _____.

En zebra är _____ med _____ ränder.

Snön är _____.

Kol är _____.

Solen är _____ och himlen är _____.

Granen är _____.

Sveriges flagga är _____ och _____.

3. Vipelnin zdani do kolorenca save pasinen!

Romani flaga isi _____ i _____.

Jek banano isi _____.

Lišči isi _____ pe mijal.

Truskafki isi _____.

Jek zebra isi _____ dre _____ paski.

If isi _____.

Venglo isi _____.

Kham isi _____ a niebo isi _____.

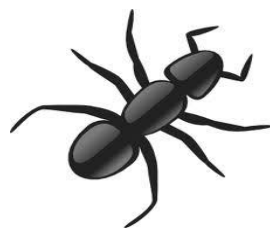
Hoinka isi _____.

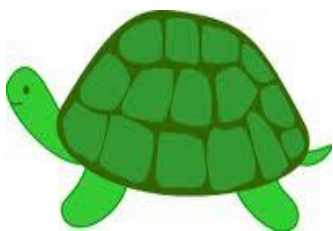
Švecko flaga isi _____ i _____.

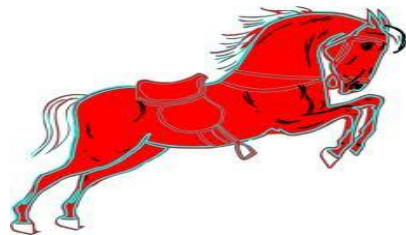
4. Skriv vilken färg djuret har

4. Napisin savo koloro isi zviežaken









5. Stryk under alla färger du hittar i texten

Laura bor i ett gult tegelhus med svart tak. Hon har en svart katt som heter Smulan och en vit hund som heter Flufi. På sommaren brukar Laura åka till havet som är blått. Till stranden har hon med sig en vit handduk och en grön baddräkt.

5. Potkrešlin sare kolori save rakhesa dre da texto

Laura isi beštli dre žulto kher kale dahosa. La isi jek kali khaca kaj pes kharel Smulan i jek parno džukel kaj pes kharel Fluffi. Pe mijal Laura tradel paš možo kaj isi niebiesko. Pe plaža lel joj pesa parno renčniko i isi la jek želono kostiumo kompielovo.

6. Vilken färg på kläderna har du idag?

6. Savo koloro pe fliki isi tut dadives?

7. Vilken färg på kläderna har din kompis idag?

7. Savo koloro pe fliki isi te tiro kolega dadives?

8. Färglägg!

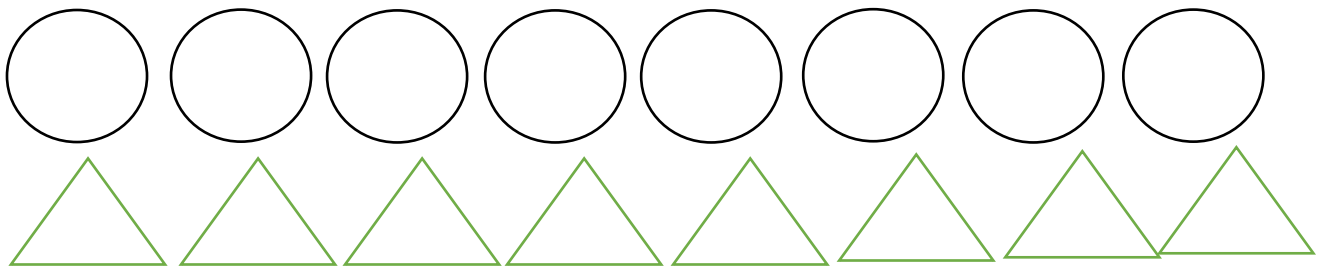
8. Malin!

Måla den femte cirkeln röd.
Måla den tredje cirkeln blå.
Måla den åttonde cirkeln rosa.
Måla den andra cirkeln lila.
Måla den första cirkeln gul.

Mak do pančto cirklo lolo.
Mak do trito cirklo niebiesko.
Mak do ohtato cirklo ružovo.
Mak do javir cirklo lilovo.
Mak do jekto cirklo žulto.

Måla den andra triangeln grön.
Måla den första triangeln svart.
Måla den tredje triangeln brun.
Måla sjätte triangeln grå.
Måla den femte triangeln orange.

Mak do javir trianglo želono.
Mak do jekto trianglo kalo.
Mak do trito trianglo bronzovo.
Mak do šofto trianglo šivo.
Mak do pančto trianglo pomarančovo.



Ord – Lava

blå – niebiesko
banan – banano
brun – bronzovo
grå – šivo
grön – želono
gul – žulto
gurka – ogurko
jord – phuv
jordgubbe – truskafka
kol – vangar
kyckling – bašno

körsbär – čerešni
lila – fioletovo
lingon – lingono
löv – lišči
orange – pomarančovo
persilja – pietruška
röd – lolo
salt – lont
sol – kham
svart – kalo
vit – parno

Grammatik

Adjektiv är ord som beskriver hur någon eller något är eller ser ut.

4. VECKODAGAR, MÅNADER OCH ÅRSTIDER

Ett år har tolv månader och 52 veckor. Ett år har fyra årstider. På ett år går det 365 dagar, men om det är skottår har året 366 dagar. En vecka har sju dagar.

4. KURKESKRE DIVESA, ČHONA I BERŠESKRE ČIRI

Jekhe beršes isi dešuduj čhona i 52 kurke. Dre jek berš isi štar čiri. Dre jek berš isi 365 divesa, ale so isi berš pšestempno to isi beršes 366 divesa. Dre jek kurko isi efta divesa.



1. Skriv veckodagarna i rätt ordning!

1. Napisin kurkeskre divesa dre lači kolejnošč!

2. Vilka dagar går du i skolan?

2. Save divesa džas tu dre škola?

ÅRSTIDER

Årstiderna återkommer alltid samma tid på året, det betyder att en viss typ av väder-håller sig ett bra tag. I Sverige har vi fyra årstider: vinter, vår, sommar och höst. Det beror på att jorden snurrar runt solen, ett varv på ett år, och att jordklotet lutar något. På sommaren lutar Sverige mot solen, vilket gör att det blir varmare, då har vi sommar. Vintertid lutar Sverige och norra halvklotet bort från solen. Den mindre mängden solljus gör att vi får ett kallare klimat och snö. Varje årstid har tre månader som tillhör årstiden.

Vinter: december, januari, februari.

Vår: mars, april, maj

Sommar: juni, juli, augusti

Höst: september, oktober, november

BERŠESKRO ČIRO

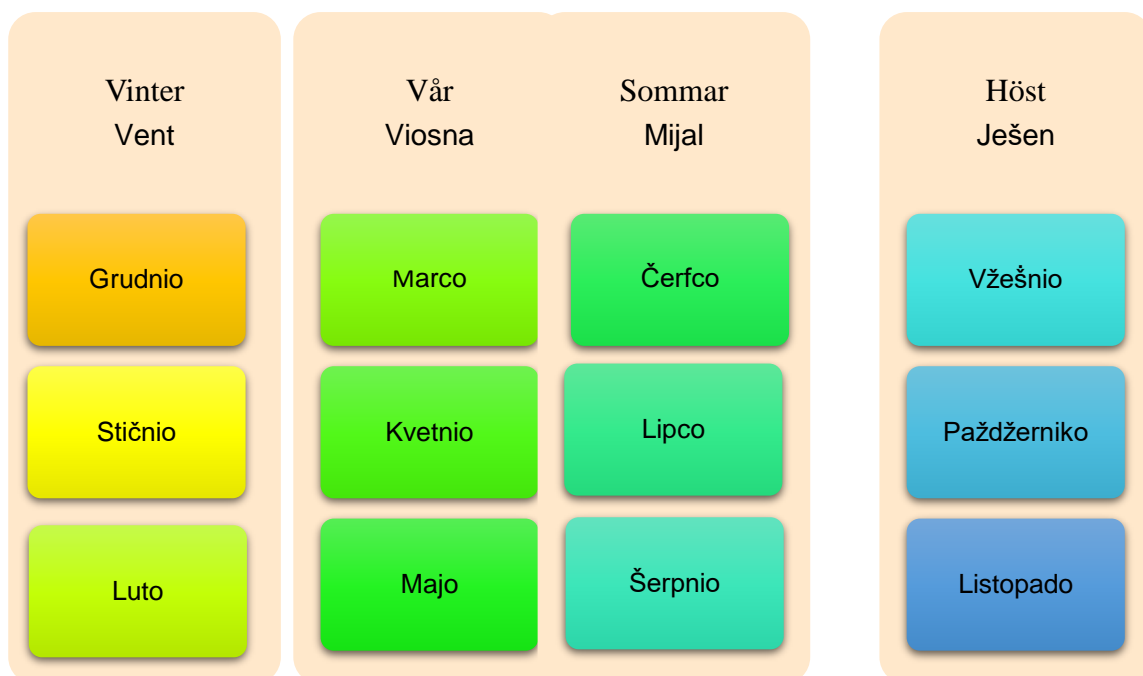
Beršeskro čiro zafše rišol dre do samo čiro dre berš,dava značinel kaj jek rodžajo pogodakro rikirel pes savošč čiro. Dre Švecia isi jamen štar pori dre jek berš vent,viosna,mijal i ješen. Davs zaležinel kaj phuv krenčinel pes te okolo khamesti, jek okronženio pe berš, i kaj kula žemsko isi kuti zbančkirdi. Pe mijal Švecia isi po hilono te kham, dova kerel kaj isi tatedir, to ftedi isi jamen mijal. Pe vent isi po hilono Švecia te pulnoc phaš kula žemsko isi duredir khamesti. Ftedi isi jamen kutedir šviatlo khamesti i kerel šilaledir klimato i isi if. Každe beršitke čiros isi trin čhona kaj naležinen dre beršeskro čiro.

Vent: grudnio, stičnio, luto

Viosna: marco, kvietnio, majo

Mijal: čerfco, lipco, šierpnio

Ješen: vžešnio, paždžerniko, listopado



3. Gör en tankekarta om årstider och månader
3. Ker jek mišlenioskri karta pal beršitko čiro i čhona



4. Svara på frågorna
4. Odphen pe pitani

Hur många årstider finns det i Sverige?
Kici beršitka čiri isi dre Švecia?

Hur många månader har året?
Kici čhona isi dre berš?

Vilken är den första månaden?
Savo isi do jekto čhon?

Vilken är den tredje månaden?
Savo isi do trito čhon?

Vilken är den andra månaden?
Savo isi do javir čhon?

Vilken är den fjärde månaden?
Savo isi do štarto čhon?

Vilken är den sjätte månaden?
Savo isi do šofto čhon?

Vilken är den åttonde månaden?
Savo isi do ohtoto čhon?

Vilken är den femte månaden?
Savo isi do pančto čhon?

Vilken är den sjunde månaden?
Savo isi do eftato čhon?

Vilken är den tionde månaden?
Savo isi do dešto čhon?

Vilken är den sista månaden?
Savo isi do ostatnio čhon?

Vilken är den näst sista månaden?
Savo isi do pšed ostatnio čhon?

Vilken är den nionde månaden?
Savo isi do enjato čhon?

Vilken månad fyller du år?
Savo čhon isi tire urodžini?

5. Vilken månad tycker du bäst om? Varför?
5. Savo čhon tu kames naj fedir? Soske?

VINTER

Vinter brukar vara från november till mars beroende var i landet man bor. Sverige är ett avlångt land och därför kan temperaturen variera mycket. I södra Sverige kan det dröja ända till januari innan vinter kommer medan i norr kan vinter komma redan i oktober.

VENT

Vent ogulnie začinel pes dre listopado i isi aš te marco zaleži kaj dre them san beštlo. Švecia isi jek dlugo them pal dava moginel ružno temperatura tejavet i ružnie te vidičhol. Te poludniovo Švecia moginel te ždžial aš te stičnio zanim javela vent a pe pulnoc moginel vent te javel juš dre paždžerniko.



6. Skriv om vintermånaderna!
6. Napisin vendžitka čhona

7. Skriv vad man kan göra på vintern
7. Napisin so moginel pes te kerel pe vent

VÅR

Våren börjar med att snön smälter och dagarna blir längre och ljusare. Vårblommor börjar komma fram och träden får knoppar som sedan blir löv. Vädret kan variera en del, en dag kan det vara soligt, nästa dag kan det snöa.

VIOSNA

Viosna pes začninel kedi if lel te roždžial i divesa isi dlugedir i isi vidnedir. Viosena kviatki len te vidžal a pe rukha vidžian ponki kaj keren pes lendi lišči. Pogoda isi zmieno, jek dives moginel te javel khamitko a pe javir dives te del if.



8. Skriv om vårmånaderna!

8. Napisin viosnakre čhona!

9. Skriv vad man kan göra på våren

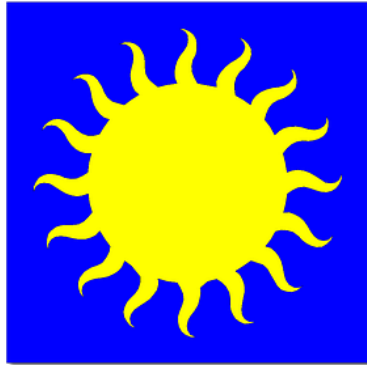
9. Napisin so mogines te kerel pe viosna

SOMMAR

På sommaren är det varmt, solen lyser, dagarna är långa och nätterna är korta. Det är grönt i naturen, blommorna blommar, träden är gröna. På sommaren kan man bada både i havet och i sjöarna. Det finns många insekter, t.ex. bin och humlor.

MIJAL

Mijale isi tato, kham šviečinel, divesa isi dluga a račia isi krutka. Isi želono dre natura, kviatki isi roskvitnienta, a rukha isi želona. Pe mijal mogines tut te kompinel dre možo i dre ježoro. I isi but ovadi, na pšiklad pščoli i bonki.



10. Skriv om sommarmånaderna!

10. Napisin mijalitka čhona!

11. Skriv vad man kan göra på sommaren

11. Napisin so mogines te kerel pe mijal

HÖST

På hösten blir luften kallare, det regnar och blåser en del. Dagarna börjar bli kortare och nätterna längre. Trädens löv börjar ändra färg till gult och rött och så småningom faller löven av. Blommorna vissnar och dör.

JEŠEN

Ješeniake isi poviečo šilaledir, del brišint i isi but balvala. Divesa keren pes krutkedir a račia dlugedir. Rukhengre lišči len te sparovel kolori pe žulta i lole i lokhes len te sperel. Kviatki zvindnison i operen.



12. Skriv om höstmånaderna!

12. Napisin ješeniakre čhona!

13. Skriv vad man kan göra på hösten

13. Napisin so mogines te kerer pe ješen

14. Svara på frågorna
14. Odphen pe pitani

Vilken årstid är kallast?
Savo beršitko čiro isi naj šilaledir?

Vilken årstid är varmast?
Savo beršeskro čiro isi naj tatedir?

Vilken årstid tappar träden sina blad?
Savo beršitko čiro speren lišči rukhendi?

Vilken årstid får träden nya blad?
Savo beršeskro čiro javen neve lišči pe rukha?

Vilken årstid fyller du år?
Savo beršeskro čiro isi tire urodžini?

Vilken årstid är det nu?
Savo beršeskro čiro isi kana?

15. Vilka årstider finns med på bilden?

15. Save beršitka čiri isi sikade pe zdvienčio?



16. Vid vilken årstid kan man använda sådana här kläder? Varför?

16. Dre savo beršitko čiro možna te rivel dale fliki? Soske?



Ord – Lava

veckodagar – kurkeskre divesa

måndag – poniedžalko
tisdag – ftorko
onsdag – šroda
torsdag – čvartko
fredag – piontko
lördag – sobota
söndag – kurko

månader – čhona

januari – stičnio
februari – luto
mars – marco
april – kvietnio
maj – majo
juni – čerfco

bi – pščola
blomma – kviatki
blåsa – phurdel
dag – dives
hav – možo
insekt – kirmo
kallt – šil
knoppar –ponki
kväll – belvel
ljus – vidno
lysa – hačiol
morgon –rano
mörk – čemno
natur – natura

årstider – beršeskro čiro

vår – viosa
sommar – mijal
höst – ješen
vinter – vent

juli – lipco
augusti – šierpnio
september – vžešnio
oktober – paždžerniko
november – listopado
december – grudnio

religion – religia
sjö – ježoro
smälter – roždžial
snö – if
snöa – del if
solig – khamitko
tro – pačel
träd – ruk
varierande – ružno
varmt – tato
vissna – zvedlo
vårblomma – vioso kviatko
väder – pogoda

Grammatik: Adverbial beskriver hur man gör något, t.ex. jag cyklar snabbt, tågen går ofta, de bor utomlands.

5. HÖGTIDER

Romer firar olika högtider beroende på vilken religion man tror på eller från vilket land man kommer. De flesta romer är kristna men det finns romer som är muslimer och det förekommer även ateister, dvs. personer som inte tror på någon gud, bland romer. Romer kommer från olika länder, vilket medför att vi firar olika högtider. Romer som är muslimer firar högtider som hör ihop med islam, medan romer som är kristna firar högtiderna som hör ihop med kristendomen.

Det finns högtider som firas av endast vissa romer. Romer från Balkan firar till exempel Vasilic eller Djuvjev, medan svenska romer firar midsommar. De flesta romer som bor i Europa firar nyår, påsk och jul men även Romernas nationaldag som firas av alla romer den 8 april.

5. BARE DIVESA

Roma obdžian bare divesa zaleži savi religia isi len albo save themesti javel pes. But roma isi katoliki ale isi teš roma kaj isi muslimi ale teš maškiri romendi isi ateisti, dava značinel kaj do manuša na pačen te žadne devlesti. Roma isi ružne themendi i obdžian ružna bare divesa. Roma kaj isi muslimi obdžian bare divesa kaj isi zvionzana islamosa. Natomniast roma kaj isi katoliki obdžian bare divesa kaj isi zvionzana katolikenca.

Isi bare divesa kaj tilko niektura roma obdžian. Roma kaj pod džan. Balkanosti obdžian napšiklad Vasilic albo Djuvjev, a švecka roma obdžian midsommar. But roma kaj isi beštle dre Europa obdžian nevo berš, mijalitka švienti i vendžitka švienti i romengro nacionalno dives kaj obdžian 8 kvietnia.

1. Nämn några högtider som du och din familj firar

1. Poda varikici bare divesa kaj tu i tiri familja obdžial

JUL

Jul är en kristen högtid och firas till minne av Jesu födelse i Betlehem. De flesta kristna människor i Sverige brukar använda en adventsstake som består av fyra ljus, och man tänder ett ljus varje söndag fram till jul. Många kristna går till midnattsmässan i kyrkan. På julen brukar familjemedlemmarna samlas och då äter man särskilda julmåltider.

ŠVIENTI

Švienti isi katolikengro baro švento kaj obdžian Jezusokre narodžini dre Betlehem. But manuša katoliki dre Švecia isi len pe advento šviečniko štare šviečkenca, kaj zahačkiren jek šviečka každo kurko aš te švienti. But katoliki džan pe pasterka te khangeri. Pe švienti skenden pes cela familji i han specialna šviontečno haben.



2. Skriv minst fem likheter och skillnader mellan svenskt och romskt julfirande
2. Napisin 5 do korkore zasadi i ružnici maškir švecka a romane švienti

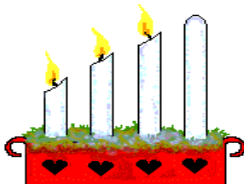
Likheter

Do korkoro

Skillnader

Ružnici

3. Dra streck till rätt bild
3. Dotirde kreska te lačno zdvienčo



pepparkakor
pierniki

snögubbe
balvano

jultomte
mikalajo

julklapp
prezenti

adventsljus
šviečniko



5. Skriv sex ord som är kopplade till påsk

5. Napisin šof lava kaj isi povionzana mijalitke švientenca

_____	_____
_____	_____
_____	_____

6. Ja eller Nej

1. Påsken firar vi på vintern. _____
2. Annandag påsk är alltid en måndag. _____
3. Påskafton är alltid en söndag. _____
4. Jesus dog på påskafton. _____
5. Jesus dog på långfredagen. _____

6. Jo albo Na

1. Mijalitka švienti obdžias pe vent. _____
2. Javir dives švienti isi zafše dre poniedžalko. _____
3. Belvel šviontečno isi zafše dre kurko. _____
4. Jezus meja pe belvel šviontečno. _____
5. Jezus meja dre baro piontko. _____

ROMERNAS NATIONALDAG 8 APRIL

Romer firar den internationella romadagen i hela världen den 8 april. Den dagen antogs till minne av den första romska kongressen som ägde rum i London 1971. Vid kongressen antogs även en nationalhymn som heter Gelem, gelem. Texten är skriven av Jarko Jovanovic. Även den romska flaggan antogs samma dag. Romer har inget eget land men den Romska internationella dagen firas av alla romer. Några av aktiviteterna är att man tänder ljus och planterar träd. Dagen firas med musik, dans och mat.

ROMENGRO NACIONALNO DIVES 8 KVIETNIO

Roma obdžian internacionalno romano dives pe celo sveto 8 kvietnio. Dava dives čhija dre pamienč bo ftedi isis pieršo romano kongreso dre Londyn 1971. Pe do kongreso teš vikendine romano hilmo gili Gelem, gelem. Texto napisindžia Jarko Jovanovic. I teš vikendine romani flaga dre do čiro. Romen nani len lengro them ala peskro nacionalno dives obdžian sare roma. Obdžial pes do dives kaj zahačkirel pes šviečka i zasadžinel pes jek ruk. Dives obdžial pes gilenca, habnasa i khelibnasa.



ROMERNAS NATIONALHYMN

Jag gick, jag gick ...
Jag gick, jag gick på de långa vägarna
Där mötte jag många lyckliga romer
Ah, romer säg, var kommer ni ifrån?
Med alla tält och hungriga barn.
Aai, romer, aai, ungdomar
Även jag hade en stor familj
Den slaktades av svarta legionen
Alla strök med, män såsom kvinnor
Och bland dem även alla barn
Aai, romer, aai, ungdomar
Öppna, åh Gud, dina svarta portar, låt mig se var mitt folk är
En dag går jag samma väg som de
Då går jag med de lyckliga igen.
Aai, romer, aai, ungdomar
Res er upp romer, tiden är nu inne
Följs åt nu all världens romer
De svarta ansiktena med två svarta ögon
Åtrår dem som svarta söta druvor
Aai, romer, aai, ungdomar

Gelem, gelem

Gelem, gelem lungone dromenca

Maladjilem baxtale Romenca

Gelem, gelem lungone dromenca

Maladjilem baxtale Romenca

Aj Romale, Aj Šavale

Aj Romale, khatar tume aven e cerhenca baxtale dromenca?

Vi man sas ek bari familija

Taj mundardela i Kali Legija

Aj Romale, Aj Šavale

Aven manca sa jumake Roma

Ka phuterde e Romane droma

Aka si i vrama, ušti Rom akanik

Ame uštjasa mišto ka keresa!

Aj Romale, Aj Šavale

8. Svara på frågorna!

När firas Romernas internationella dag? _____

När antogs Romernas internationella dag? _____

Av vem och var firas den dagen? _____

Vad heter romernas nationalhymn och vem skrev den? _____

Hur brukar man fira dagen?

8. Odphen pe pitani!

Kedi isi romengro internacionalno dives?

Kedi čhija pšedžindlo romengro internacionalno dives?

Kon obdžial do dives i kedi?

Ord – Lava

fira – obdžian

flagga – flaga

jul – švienti

julgran – hoinka

likheter – do korkoro

nationalsång – nationalno gili

nyår – nevo berš

påsk – mijalitka švienti

present – prezento

skillnad – ružnica

snögubbe – balvano

tomte – mikolajo

ägg – parnoro

Grammatik

Prepositioner är ord som beskriver förhållandet mellan personer, platser och saker. Var finns sakerna? T.ex. i skolan, bakom huset. Prepositioner kan inte böjas. Oftast placerar man dem framför substantiv och pronomen.

Exempel på prepositioner:

i – ande

på – pe

till – kaj

vid – paše

om – te

6. HEMMET

Romerna bor idag i lägenheter eller i hus, men det har inte alltid varit så. Fram till 1960-talet var romerna inte fast bosatta i Sverige. Romerna bodde i tält eller en husvagn och var tvungna att flytta ofta, eftersom de inte tilläts stanna någon längre tid på samma plats. Tidigare bodde unga vuxna hos sina föräldrar även efter det att de hade fått egna barn. Idag har alla möjlighet att ha sina egna boenden.

6. KHER

Roma dadives isi beštle dre bloki albo dre khera, ale dava na isis adža celo čiro. Te 1960 – berša roma na isis beštle pe jek šteto dre Švecia. Roma isis beštle dre budi albo dre kampingi i mušinenis jekhe štetosti te javir šteto te traden bo na moginenis te javen hara pe jek šteto. Angil bešenis terne peskre dadenca i dajenca navet sir isis len lengre čhavore. Dadives isi saren šansa kaj te javen len lengre khera i te bešen korkore.



1. Plocka ut från texten hur romer bodde förr och nu. Skriv på romani!

1. Opisin da textosti sir roma isis beštle gil i kana. Pisin pe romanesh!

Ett hem

Ett hem är en plats där man bor ensam eller med sin familj. Man kan ha olika typer av boende. Vissa vill bo i ett hus och andra vill bo i en lägenhet.

Jek kher

Jek kher isi jek šteto kaj pes moginel te bešel korkoro albo peskre familjasa. Moginen te javen ružna khera. Niektura kamen te bešel dre khera a javir te bešel dre bloki.



Ett hem har flera rum som används för olika ändamål. Varje rum har speciell inredning och möbler.

Dre jek kher isi but pokoji pe ružna počebi. Dre každo pokojo isi specialno umeblovanio i mebli.



I ett hem finns ett kök, där lagas mat.
Dre kher isi kuhnia, odoj pes keravel.
I vardagsrummet kan man, titta på TV eller bara vila.
Dre baro kher mogines te dikhel
TV albo tilko te odkhiniol.



I badrummet kan man bada och tvätta sig.
Dre laženka mogines tut te kompinel i te morel.

I hemmet finns även sovrum.
Dre kher isi teš soibnitko pokojo.



2. Ett hus har olika rum

Skriv rätt ord på romani under bilderna. Vilket rum visar bilden?

2. Te jek kher isi ružna pokoji

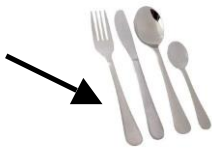
Napisin popravno laf pe romanes te zdienči.



3. Skriv så många ord som du kan som är förknippade med ordet hem på romani
3. Napisin but lava save tu džines kaj isi zvionzana lavesa kher pe romanes

4. Skriv rätt ord vid bilderna!
 4. Napisin lačni odpočitek paš zdienco!









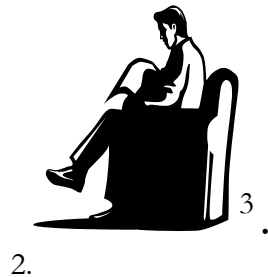




- | | | | | | |
|--------------------------|----------------------------|------------------------------|------------------------|--------------------------|--------------------|
| en gryta
jek piri | en kniv
jek čhuri | en stekpanna
jek patelnia | en tallrik
jek čaro | en ugn
jek piekarniko | en spis
jek bof |
| en gaffel
jek videlco | ett kylskåp
jek lodufka | ett glas
jek šklanka | en sked
jek roj | | |

5. Skriv en mening till varje bild på romani

5. Napisin jek zdanio paš každo zdienčo pe romanes



6. Lauras sovrum

Fyll i rätt ord från rutan.

I Malmö _____ en tjej som _____ Laura. Hon bor i ett litet hus med sin _____. Hennes _____ heter Eva och hennes pappa heter Josef. Laura har ett eget rum. Det är hennes _____. Där har hon en stor rosa säng, en liten byrå, en lampa, en fåtölj och två _____. På golvet i hennes rum ligger en _____. Laura tycker om att vara i sitt rum.

6. Laurakro pokojo

Napisin lači odpovieč le lava kaj isi telal.

Dre Malmö _____ jek čaj kaj pes _____ Laura. Joj isi beštli dre jek tikno kher peskre _____. Lakri _____ kharel pes Eva a lakro dat kharel pes Josef. Laura isi lakro pokojo. Dova isi lakro _____ - Odoj isi la jek baro ružovo čhiben, jek tikni šafka, jek žerandolo, jek fotelo i duj _____. Pe phuf dre lakro pokojo isi _____. Laura kamel te javel dre peskro pokojo.

matta	sovrum	bor	familj	mamma	heter	tavlor
divano	soibnitko pokojo	bešel	familja	daj	kharel pes	obrazo

7. Skriv i plural (flera)

Substantiv på romska kan delas in i feminina och maskulina, samt singular och plural. Singular betyder ental och plural betyder flertal.

Substantiv på romska kan också delas in i olika grupper:

- substantiv som har ändelsen **-a** i singular får i plural **-i**, t.ex. lampa blir lampi
- substantiv som har ändelsen **-o** får **-e** eller **-ura** i plural, t.ex. šavo blir šave och patreto blir patretura
- substantiv som slutar på **konsonant** får i plural ändelsen **-a**, exempel kher blir khera.

7. Pisin dre plural

Substantivo pe romanés mogines te rozdželinel pe džuvlitko i muršitko, teš singular i plural. Singular značinel pojedinčo a plural značinel but.

Substantivo dre romano možna te rozdželinel dre ružna grupi:

- . substantivo kaj isi singular pe konco **-a** isi dre plural **-i** napšiklad lampa javela lampi.
- . substantivo dre singular kaj isi pe konco **o**-javela **e** napšiklad šavo javela šave albo **ura** napšiklad patreto javela patretura
- . supstantivi sir isi **konsunanti** pe konco dre plural **-a**, napšiklad kher javena khera.

8. Skriv vad orden heter i plural

8. napisin sir pes kharen da lava dre plural

singular	plural
lampa	_____
čhiben	_____
tiša	_____
dudali	_____
kher	_____
vudar	_____
banko	_____
roj	_____
čhuri	_____
glinda/lusterko	_____

Ord – Lava

badkar – vana
badrum – laženka
bo – bešel
bord – tiša
dörr – vudar
fåtölj – fotelo
fönster – dudali
gaffel – videlco
glas – šklanka/štekla
hall – koritažo
hemma – khere
hus – kher
husvagn – kampingo
höghus – hučo kher
kniv – čhuri
kylskåp – lodufka
kök – kuhnia
lampa – lampa

lägenhet – bloko
radhus – šeregofco
sked – roj
skåp – šafka
sovrurn – soibnitko pokojo
spegel – lusterko/glinda
spis – bof
stekpanna – patelnia
stol – banko
städa – spšontinel
säng – čhiben
tak – dahó
tallrik – čaro
tavla – obrazo
tält – buda
vardagsrum – baro kher
villa – vila

Grammatik

Substantiv är ord som är namn på t.ex. personer, grupper, platser, djur, växter, saker, ämnen, tillstånd, känslor och aktiviteter.

Substantiven kan på romska delas in i feminina och maskulina substantiv, samt i singular (ental) och plural (flertal).

Exempel:

singular

en man – jek murš
en kvinna – jek džuvli
ett barn – jek čhavoro

plural

flera män – but murša
flera kvinnor – but džuvla
flera barn – but čhavore

7. KROPPEN

Kroppen är fantastisk och vi måste ta väl hand om den. Din kropp består av över 200 ben, flera liter blod och olika organ som gör sitt jobb utan att du ens märker det. Kroppen kan röra på sig, förflytta sig, kan känna kyla och värme.

7. ČALO

Čalo isi fantastično i mušinas te dbainel pal lesti. Dre tiro čalo isi ponat 200 kokali, varekici litri rat i ružna organi kaj keren peskri buti kaj tu navet nadžines. Čalo moginel pes te rušinel te phirel i moginel te čuinel šil i tato.

1. Stryk under alla kroppsdelar som finns i dikten!

Hela kroppen behövs för att lära.

Ögon kan se och öron kan höra, men händer vet bäst hur det känns att röra.

Huden vet bäst när någon är nära.

Hela kroppen behövs för att lära.

Hjärnan kan tänka och kanske förstå, men benen vet bäst hur det är att gå.

Ryggen vet bäst hur det känns att bära.

Hela kroppen behövs för att lära.

Om vi skall lära oss något om vår jord, så räcker det inte med bara ord.

Vi måste få komma det nära,

hela kroppen behövs för att lära.

1. Pod krešlin sare čaloskre čenšči kaj isi dre dikta!

Celo čalo isi počhebno kaj te siklakires tut.

Jakha moginen te dikhel kana te šunen ale vasta džinen sir isi kaj te čuinel.

Cipa džinel sir varikon isi blisko.

Celo čalo isi počhebno kaj te siklakires tut.

Muzgo moginel te mišlinel i moginel te halol ale hera džinen kedi isi te džan.

Phike džinen sir isi te ligirel.

Celo čalo isi počhebno kaj te siklakires tut.

So kamas te siklol variso pal jamari phuv to nani dosta tilko lava.

Jame mušinas te javel lati blisko.

Celo čalo isi počhebno kaj te siklakires tut.

2. Vi har fem sinnen

2. Isi jamen panč zmisli



Med ögonen kan vi se
Med öron kan vi höra
Med munnen kan vi smaka
Med näsan kan vi lukta
Med handen kan vi känna

Jakhenca moginas te dikhel
Kanenca moginas te šunel
Mosa moginas te sprubinas
Nakhesa moginas te sungel
Vastesa moginas te čuinel

Fyll i bokstäverna som saknas!
Napisin literi save brakinen!

d_ _ j_ _

š_ _ k_ _

z_ _ _ _ m_ _

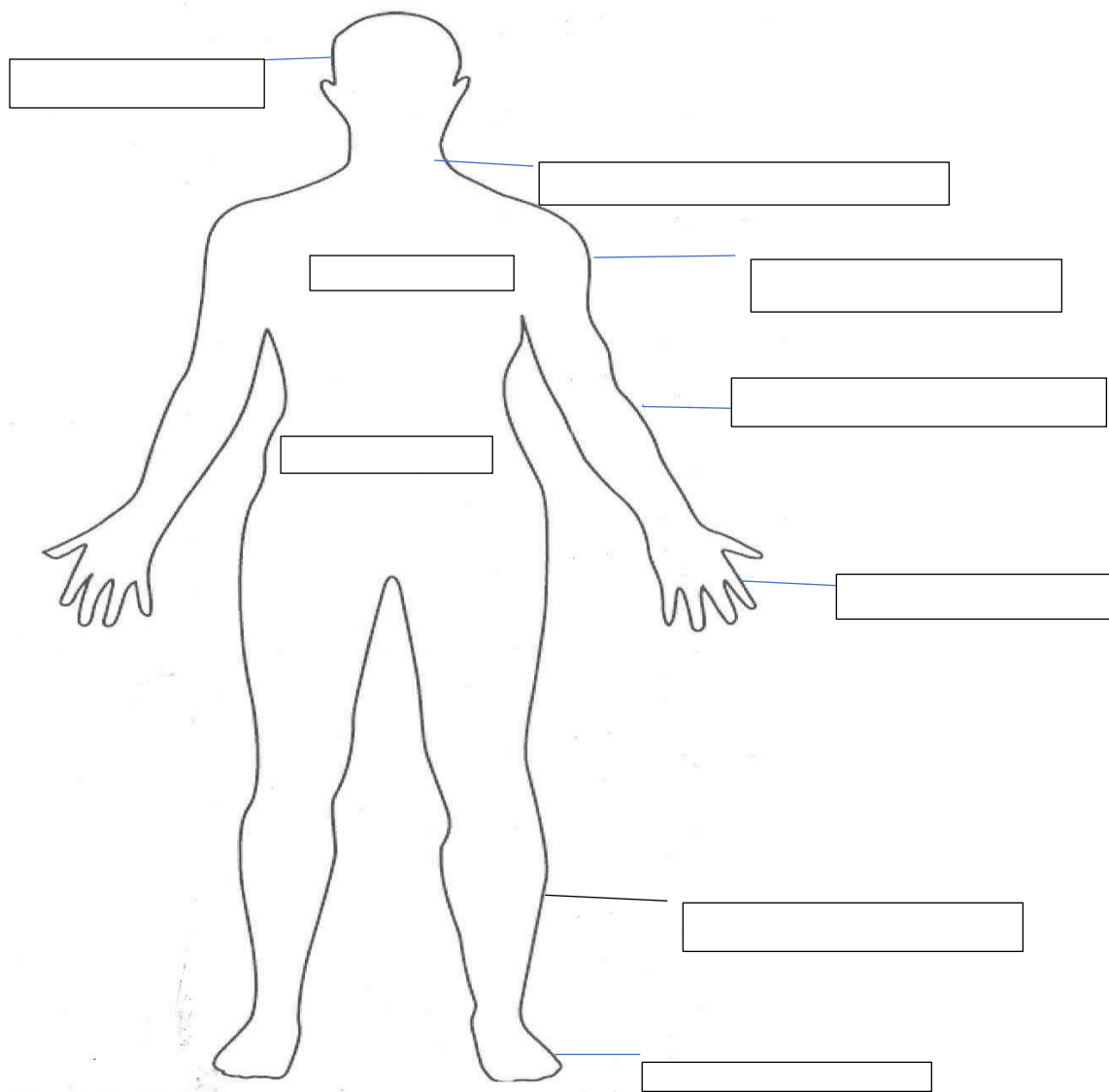
s_ _ _ n_ _

č_ _ _ v_ _ _ _

3. Skriv kroppsdelarna på rätt plats!

3. Napisin pe lačo šteto sir kharen pes čaloksre čenšči!

ben – heruj, fot – herjakro šero, huvud – šero, axel – ramnienio, mage – per, hand – vast, hals – menj, bröst – kolin, finger – palco



4. Skriv kroppens delar på romani

4. Napisin čaloskre čenšči pe romanés

huvud _____

ben _____

axel _____

hand _____

näsa _____

hals _____

öga _____

finger _____

Ord – Lava

ansikte – muj

axel – ramnienio

ben – heruj

bröst – kolin

hals – menj

hjärna – muzgo

hjärta – dži

hud – cipa

huvud – šero

hår – bal

höra – te šunel

kroppsdelar – čaloskre čenšči

käke – ščenka

känna – čuinel

lukta – sungel

lår – litka

mage – per

midja – maškar

mun – muj

näsa - nak

se – dikhel

sinne – zmislo

smaka – prubines

ögon – jak

öron – kan

Grammatik

Adjektiv: Ord som beskriver hur någon eller något är eller ser ut.

Adjektiven står alltid tillsammans med ett substantiv eller ett pronomen.

Adjektiven kan kompareras, t.ex. glad, gladare, gladast eller stor, större, störst.

Formerna på adjektivet kallas positiv: rolig – komparativ: roligare – superlativ: roligast

8. HÄLSA

Hälsa: ”Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och frånvaro av sjukdom och svaghet.” (Världshälsoorganisationen).

8. SASTIPEN

Sastipen: ”Sastipen isi jek počebno fizično, pshično i socialno dobrobito kaj pe te na nasvalol i te najavel pes slabo.” (Svetoskri sastipnitko organizacia)



1. Vad innebär hälsa för dig?

1. So značinel sastipen tuke?

Fysisk hälsa

För att vi ska må bra behöver vi fysiska aktiviteter. Om man tränar får man bättre kondition och musklerna blir starkare. Med träning kan man förebygga flera olika sjukdomar. Det är viktigt att motionera. Man ska tänka på att motionera lagom. Det finns vardagsmotion, som att promenera, cykla, gå i trappor eller bara röra sig ute i naturen. Många rekommenderar att man ska träna regelbundet, två till tre gånger i veckan.

För att kroppen ska må bra är det viktigt att man undviker rökning, alkohol och droger. Annars kan den fysiska hälsan försämrans.

Fizično sastipen

Kaj jame jamen te čuinias mišto to isi počebno jamenge fizično aktivitetu. Sir pes treninel to isi fedir kondicia i muskuli čen zoraledir. Treningosa mogines te zapobieginel ružna nasvalipena. Isi važno kaj pes te treninel. San teš te mišlinel kaj te na trenines zabut. Isi teš treningo kaj mogines te spacerinel, te tradel pe rovero, te džal pe shodi, albo tilko te phirel avri. But rekomendinen kaj te treninel pes regularnie duj trin moli dre kurko.

Kaj te čuinel pes mišto to isi važno kaj te uvažinel pes papierosenca, braintasa i narkotikenca. Bo ftedi moginel fizično sastipen pes te pogoršinel.

Vila och sömn

Alla behöver minst åtta till tio timmars sömn per dygn. En vuxen person behöver mellan sex och åtta timmar sömn per dygn. Barn och ungdomar behöver mellan 10 och 14 timmar sömn per dygn.

Det är viktigt att man tänker på att vila emellanåt, promenera, slappna av, lyssna på musik och läsa. Kroppen byggs upp genom att man sover och vilar ordentligt

Odkhinios i soves

Sare počebinen naj kutedir ohto te deš štundi soiben pe doba. Jek doroslo manuš počebinel maškir šof a ohto štundi soiben pe doba. Čhavore i terne počebinen maškir deš a dešuštar štundi soiben pe doba. Dava isi važno kaj te odkhinios. Niekedi i te spacerines, te rozlužnines pes, i te šunes gila i te čitines. Čalo pes budinel kedi soves i mišto odkhinios.

2. Näm några fysiska aktiviteter

2. Pode varekici fizična aktiviteti

3. Vad är sant och vad är falskt?



	SANT	FALSKT
Vi behöver alla sova åtta timmar	_____	_____
Under promenader slappnar vi av	_____	_____
Vi klarar av att vara uppe hur länge som helst.	_____	_____
Musik gör oss avslappnade.	_____	_____
Rökning är nyttigt.	_____	_____
Alkohol är skadligt.	_____	_____
Man blir inte beroende av droger.	_____	_____
Hälsan förändras inte av rökning.	_____	_____

3. So isi čačo a so isi hohano?

	ČAČO	HOHANO
Jame sare počhebinas te sovas ohto štundi.	_____	_____
Kedi spacerinas to men rozlužninas.	_____	_____
Jame das rada te na sovas bardžo but.	_____	_____
Či gila keren kaj sam rozlužniona?	_____	_____
Te hačkirel papierosi isi sastes.	_____	_____
Brainta isi škodlivo.	_____	_____
Na čhel pes uzaležniono narkotikendi.	_____	_____
Sastipen na sparudžol sir pes hačkirel.	_____	_____

Psykisk hälsa

Med en positiv inställning och en bra psykisk hälsa mår man mycket bättre. Man klarar att genomföra många aktiviteter. Även kontakten och relationen med andra personer i vår omgivning fungerar bättre. Det är viktigt att man respekterar varandra och varandras åsikter. För att man ska ha en bra psykisk hälsa behöver man känna sig trygg, ha ett hem att gå till, få mat, kunna umgås med andra och bli uppskattad och känna kärlek av och till andra.

Psihično sastipen

Lačo i pozitivno nastavenio i lačo psihično sastipen to čuines tut fededir. Des rada te kerel but ružna aktiviteti. Navet relaci javire manušenca dre jamaro otočenio isi fedir. Dava isi važno kaj jame pes te respektinas i te šunas pe javirengri opinia. Kaj te javel jamen lačo psihično sastipen to sam pes te čuinel bespiečnie, i te javel jamen jek kher kaj te džias te jof, i te javel haben, te javas javire manušenca te haluvas men i te čuinas kamlipen jek te jek.

4. Näm n fyra saker som gör att du mår bra
4. Poda štar žeči kaj tu tut čuines lendi mišto

5. Näm n fyra saker som gör att du inte mår bra
5. Poda štar žeči kaj tut čuines lendi hirja

6. Hur kan man förbättra sin hälsa?
6. Sir možna te popravinel peskro sastipen?

Ord – Lava

avslappnad – rozlužniono

falsk – hohano

fysisk hälsa – fizično sastipen

förebygga – te zapobieginel

hälsa – sastipen

kondition – kondicia

motion – motiono

musik – muzika

må bra – mišto pes čuines

psykisk hälsa – pshično sastipen

regelbunden – regularnie

rökning – hačkirel

sant – čačo

sjukdom – nasvalipen

stark – zoralo (m), zorali (f)

svag – kovlo (m), kovli (f)

sömn – sojiben

vila – odkhinios

välbefinnande – mišto te javel

Grammatik

Konjunktioner binder samman ord eller grupper av ord och beskriver förhållandet mellan dem.

Exempel på konjunktioner:

och – i

eller – albo

men – ale

för – bo

utan – bez

fast - hočas

Interjektion är ord som man använder när man vill uttrycka en stark känsla.

Exempel på interjektion:

Aj! Usch! Oj! Fy!

9. MAT

Maten vi äter och drycken vi dricker innehåller en mängd olika ämnen, både nyttiga och mindre nyttiga. För att vi ska må bra behöver vi få i oss en blandning av olika sorters mat. En bra balans får man genom att äta varierat, det vill säga olika sorters mat. Regelbundna måltider gör att kroppen mår bra. Det är viktigt att äta tre måltider per dag.

9. HABEN

Haben i piben kaj jame has dre lesti isi but ružna skladniki, odoj isi lačne žeči i kutedir lačne. Kaj jame pes te čuinias mišto to isi jamenge počebno rozmaito mienšanka habnati. Lačno balanso doresel pes so hal pes urozmaicones, dava značinel kaj te has ružna habena. Pe čiro te hal pes isi važno to ftedi jamaro organizmo mišto pes čuinel. Dava isi važno te hal pes trin moli pe dives.



Tallriksmodell för välmående

För att lära sig hur en bra måltid ser ut kan man ta hjälp av tallriksmodellen. Tallriksmodellen visar innehållet i en måltid och mängden av de olika delarna på tallriken.

1. grönsaker och rotfrukter
2. potatis, pasta, ris eller liknande
3. kött, fisk, kyckling eller ägg

Det är bra om man kompletterar måltiden med bröd, en frukt och vatten eller mjölk. Ett litet barn behöver förstås mindre mat än en tonåring, men modellen kan vara densamma. Om man inte äter blir kroppen trött, man orkar mindre och har mindre kraft.

Čareskro modelo pe lačno počučo

Kaj te siklos sir sasto haben vidičhol to možna te lel te pomoc čareskro modelo. Čareskro modelo sikavel zavartošč jekhe pošilkosti dre do ružna čenšči pe čaro.

1. važivi i koržena važivi
2. phuviengre, (kartofli), kluski, rižo
3. mas, mačno, bašno albo parnoro

Mišto isi kaj te kompletinel haben maresa, jekhe ovocosa i paniasa albo thudesa. Tkino čhavoro na počhebinel dakici haben so jek baredir čhavoro ale da modelo isi do korkoro. Kedi pes na hal to isi pes zmenčono čhi pes na kamel i nani tut zor.

Nyttig mat och onyttig mat

Hälsosamma matvanor kan bidra till att minska risken för att man ska få olika sjukdomar.

Här kan man läsa några råd vilken mat som är nyttig och onyttig.

Till nyttig mat räknas frukt och grönsaker som kål, bönor, broccoli, blomkål och lök. Kött bör man inte äta alltför ofta, man kan i stället välja fisk eller kyckling. Det är också nyttigt att äta fullkornsprodukter när det gäller ris, pasta och bröd.

Man ska tänka på att äta mindre godis, kakor, glass och annat med mycket socker i, och att inte dricka läsk för ofta.

Sato haben i na sasto haben

Sasto haben kaj pes hal to moginel te obnižinel riziko te ružna nasvalipena. Adaj mogines te doresel informacija savo haben isi lačo a savo haben nani lačo.

Te sasto haben isi zagindle važivi, ovoci, jarmi, fasola, brokuli, kalafioro i purum.

Kedi vikendes mas to le mačhes albo bašnes. Dava isi teš sastes te hal fulkorn prudukti adža sir rižo, kluski i maro.

Te mišlinel čheba kaj te nahal pes gudlipena adža sir častki, lodi, i javir habena kaj isi dre lendi but cukro.

I te napiel pes gudle pania.

1. Skriv vad som är nyttig mat och vad som är onyttig mat

1. Napisin savo isi sasto haben a savo nani sasto haben

Sasto haben	Na sasto haben

2. Stryk under det som är hälsosamt

Att äta godis varje dag

Att sova 9 till 10 timmar varje natt

Att äta frukt och grönsaker varje dag

Att sitta still länge

Att dricka läsk till varje måltid

Att spela fotboll, leka och hoppa hopprep

2. Podkrešlin dava so isi sasto

Te hal gudlipen so dives.

Te sovel 9 te 10 štundi každo rat.

Te hal ovoci i važivi so dives.

Te bešel harga

Te piel gudli pani te každo haben

Te khelel pilka, te bavinel pes,te skakinel skakanka.

3. Skriv din favoritmaträtt!

3. Napisin tiro ulubiono haben!

4. Vilka ingredienser finns i din favoritmaträtt?

4. Save skladniki isi dre tiro ulubiono haben?

5. Nämn några romska maträtter

5. Vimienin varekici romane habneskier dani

Ord – Lava

bröd – maro

bönor – fasola

dricka – pijiben

fisk – mačo

frukt – ovoci

frukost – šniadanio

glass – lodo

godis – cukerko

grönsaker – važivi

kakor – častki

kvällsmat – račitko haben

kål – jarmi

kött – mas

lunch – luncho

mat – haben

mjölk – thud

måltider – habnaskro čiro

nyttig – lašho

onyttig – na lašho

tallriksmodell – taležoskro modelo

äpple – phabuj

äta – hal

10. FRITIDSAKTIVITETER

Med fritid menas den del av dagen och veckan när man inte går i skolan, är på sitt arbete eller sover. Den tid som är fri får man använda så som man vill och känner för. Förr i tiden hade man inte så mycket fritid, eftersom man jobbade mer och gick till skolan även på lördagarna. Man gjorde också fler fysiska aktiviteter jämfört med nu. I dagens samhälle sitter de flesta barn och ungdomar inomhus och spelar på datorn eller tittar på tv.

10. VOLNO ČIRO SKIRE AKTIVITETI

Volno čiro znacinel jek čenšč divesesti albo kurkesti kaj na zalen studi, buti, kedi has albo soves. Do čiro kaj isi volno to mogines te uživinel sir kames. Kediš na isis adža but volno čiro, bo kerelis pes butir buti i džalis pes te škola dre sobota. I kerelis pes kediš butir fizična aktiviteti niš kana. Dadives isi čhavore i terne but beštle dre khera i khelen te dati albo dikhen pe televizoro.

1. Vad gör du på din fritid? Skriv ned det antal minuter du lägger ned på varje aktivitet varje dag!

	fredag	lördag	söndag
Snapchat	_____	_____	_____
Dataspel/TV-spel	_____	_____	_____
Titta på TV	_____	_____	_____
Idrotta	_____	_____	_____
Gå i affärer	_____	_____	_____
Läsa	_____	_____	_____
Göra läxor	_____	_____	_____
Vara utomhus	_____	_____	_____
Prata i telefon	_____	_____	_____
Spela på mobilen	_____	_____	_____
Träffa kompisar	_____	_____	_____
Lyssna på musik	_____	_____	_____
Städa rummet/hjälpa till hemma	_____	_____	_____
Annat (skriv vad)	_____	_____	_____
Annat (skriv vad)	_____	_____	_____
			Tid total: _____



1. So keres tu te tiro volno čiro? Napisin adaj kici minuti tu čhuves pe každo aktivitetu so dives!

	piontko	sobota	Kurko
Snapchat	_____	_____	_____
Data gri/tv gri	_____	_____	_____
Dikhes tu pe tv	_____	_____	_____
Trenines	_____	_____	_____
Phires pe sklepi	_____	_____	_____
Čitines	_____	_____	_____
Odkeres lekci	_____	_____	_____
San avri	_____	_____	_____
Rakires pe telefono	_____	_____	_____
Kheles pe telefono	_____	_____	_____
Rakhes tut kolegenca	_____	_____	_____
Šunes gila	_____	_____	_____
Spšontines tiro pokojo/dre kher	_____	_____	_____
Javir žeči (napisin so)	_____	_____	_____
			Čiro totalno: _____



2. Berätta kort vad du gör när din skoldag slutat
2. Ophen krutko so tu keres kedi končines škola

3. Vilken tid på dagen brukar du göra dina läxor?
3. Savo čiro pe dives odkeres tu tire lekcji?

4. Hur ofta tränar du någon sport?
4. Sir čensto trenines tu varisavo sporto?

5. Hur länge får du vara ute med dina kompisar under en vardag?

5. Sir harga tu mogines te javel avri tire kolegenca dre zviklo dives?

6. När går du och lägger dig på kvällarna?

6. Kedi džas tu te sovel belvele?

7. Skriv om den fritidsaktivitet som du tycker bäst om

7. Napisin pal do volne čiroskre aktiviteti kaj tu kames

Ord – Lava

bada – morel pes	promenera – spacerinel
cykla – tradel pe rovero	simma – plivinel
datorspel – datakri gra	sjunga – bagel
fotboll – pilka heritko	spela/leka – bavinel pes
fritidsaktivitet – volne čiroskre aktiviteti	titta – dikhel
idrott – gimnastika	träffa – rakhel pes
läsa – čitinel/del apre	tv-spel – tv gra
läxa – lekcia	umgås – te javen khetanes
musik – muzika	utomhus – avri
prata – rakirel	

Grammatik

Verb är ord som visar vad man gör eller vad som händer. Verb kan ha olika former: infinitiv (som man kan sätta *att* framför), presens (nutid), preteritum (dåtid, det som hände), futurum (framtid, det som kommer att hända).

Infinitiv: Att prata

Presens

jag pratar – me rakirav
du pratar – tu rakires
hon pratar – joj rakirel
han prata – jof rakirel
vi pratar – jame rakiras
ni pratar – tume rakiren
de pratar – jone rakiren

Imperfekt/preterium

jag pratade – me rakirdžiom
du pratade – tu rakirdžian
hon pratad – joj rakirdžia
han pratade – jof rakirdžia
vi pratade – jame rakirdžiam
ni pratade – tume rakirden
de pratade – jone rakirde

Futurum

jag ska prata – me rakirava
du ska prata – tu rakiresa
hon ska prata – joj rakirela
han ska prata – jof rakirela
vi ska prata – jame rakirasam
ni ska prata – tume rakirena
de ska prata – jone rakirena

